

Нюп

2022

6+

ISSN 0207 - 6543

5-чи ОКТАБРЬ – УСТАЗЛАНЫ КЮНЮ

Биринчи кере Устазланы битеудуния байрамлары жер-жерледе 1994 жылда ётгендиле. Андан сора жыл сайын октябрьни бешинде жюзден артыкъ кыралда устазланы байрам кюнлерин белгилейдиле. Алгъаракъ-лада бизни кыралыбызда ол байрам сентябрьни биринчи солуу кюнюне тюше эди. Азербайджанда, Белоруссияда, Къазахстанда, Къыргызстанда, Латвияда, Украинада да ол төрени бюгюн да бузмайдыла.

«Устазланы битеудуния байрамлары» деген ат аталгъандан сора уа, жыл сайын ол, башха кыралладача, бизде да бешинчи октябрьде белгиленип башлайды.

1995 жылда, Россейни Президенти «Россей Федерацияны сыйлы устазы» – деген сыйлы атны да бешинчи октябрьде белгилерге буйрукъ этгенди. Ол кюн жыл сайын, беш жылдан кёп ишлеп, юлгюлю болгъан устазланы сыйлы грамотала бла, махтау къагъытла, дагъыда башха тюрлю саугъала бла алгъышлайдыла.

Багъалы устазларыбыз! Бу жарыкъ байрамыгъыз бла алгъышлай, биз сизге къаты саулукъ, мамыр жашау, узакъ ёмюр тежейбиз! Окъутхан сабий-леригиз уллу кыралыбызгъа, туугъан жерибизге да жарагъан жигит уланла бла фахмулу, билимли кызла болуп къууандырсынла!

«НЮР»

МОКЪАЛАНЫ Магомед

Сени устазынг

Къолунга къалам алыргъа,
Жазаргъа, къара таныргъа
Устазынг суююп юйретди,
Дайым анга бол хурметли.

«Жахилликни кери къыста,
Китапланы окъу уста», –
Деди да, ол тюзюн айтды.
Эринме, эрикме, хайт де!

Хайт де, кёп билирге базын!
Кёп билсенг, суйген устазынг

Къууаныр сени биргенге.
Эл да къууаныр билгеннге!

Окъуп, алимликге жетип,
Кёпле этмегенни этип,
Халкъ ийнагъы болсанг да сен,
Дуниягъа айтылсанг да сен,

Алышына къышынг, жазынг,
Къара танытхан устазынг
Кёзюнге кёрюне туруп,
Эсингде, кёлюнге туруп!

АНА ТИЛИБИЗНИ СЮЙДЮРГЕН УСТАЗЫБЫЗ

Аппайланы Мустафаны жашы Мурадин 1961 жылда Хабаз элде тууганды. Мында орта школну бошагандан сора, Къабарты-Малкъар къырал университетге киргенди эм аны 1983 жылда жетишимли бошаганды.

Университетни бошагандан сора, урунуу жолун ол тууган элинде устаз болуп башлаганды. Андан бери кеп жылланы сабийлеге малкъар тилден бла адабиятдан дерс бергенлей турады. Мурадин окъутхан бир-бир сабийле артха – школгъа, устазла болуп къайтхандыла. Ала республикада кеп тюрлю эришулеге къатышадыла. Сёз ючюн: «Жаным-тиним – ана тилим», «Къули Къайсынны дерслери», «Шо-генцуковские чтения», «Илмугъа биринчи атламла».

Мурадин дерсден тышында сабийлени тау адетге, намысха, сый берирге юретеди. Бизни халкъыбызны ариу адетлери кеп ёмюрлени ичинде бузулмай ма быллай устазланы хайырларындан сакъланнганды.

Мурадин урунуу жолунда кеп кере махтау къагъытха тийишли болганды – районда да, республикада да. Быйыл а анга «Къабарты-Малкъарны сыйлы устазы» деген ат аталганды.

Хабаз элни школуну устазлары Мурадин Мустафаевичге мындан ары да жетишимлеринг кепден-кеп болуп, Аллах саулукъ берип, ёмюрюнг узакъ болсун дейдиле. Быллай багъалы устаз биргелерине ишлегенине ала бек ёхтемленедиле!

УЛБАШЛАНЫ Мариям

ШКОЛЛАРЫБЫЗ КИМЛЕНИ

ЧУБОКЛАНЫ АЛИЙ
(1942 – 1992)

СССР-ни Илмула Академиясында биофизика бѐлюмюне башчылык этип тургъан айтхылы алим, медицина илмуланы доктору, Огъары Жемтала элни орта школу аны атын жюрютеди.

Чубокланы Алий 1942 жылда Огъары Жемталада туугъанды. Россияда, андан тышында да аты айтылгъан медицина илмуда дуния закый-

леринден бириди. Адамны мыйысы къалай жаратылады, къалай ёседи, адамгъа акъыл-эс берген жан тамырла не затладыла – бу жашырынлыкъланы тинтиуде дуния илмуда жангы ыз салгъанды. Ол ызда бююнлюкде кѐп къыраллада илму-тинтиу ишле бардырыладыла.

Халкъыбыз Ата журтундан кѐчюрюлгенде, Алийге жаланда эки жылчыкъ бола эди. Школгъа Къыргъыстанда жюрюп башлагъанды.

Ол къыйын жыллада къолунга алып окъурча не китап жокъ, жазарча, не дефтер жокъ, шакъы жокъ, къалам жокъ. Сау класс жаланда бир китап бла окъуй эди. Ол китап да... – устазны къолунда.

Окъуу деген зат Алийге алай сейир кѐрюннген эди – окъуудан солуу кюнледе: «Энди мен сау эки кюнню школгъа бармай, китап окъумай къалай тураллыкъма?!» – деп, сабий заманында жияучусун тамата эгечи Арзий ышарып эсгереди. (Арзий бу басмалау чыгъа тургъанда ауушханды, жаннетли болсун. – «Нюр».)

1957 жыл туугъан элине къайтханда – школ жокъ, эл да жокъ – оюлгъан хурула, мурса басхан юй орунла...

Школгъа Тѐбен Жемталагъа – къабарты элге жюрюйдю. Биринчи кере ол элде школну алтын майдалгъа бошагъан Алий эди.

АТЛАРЫН ЖЮРЮТЕДИЛЕ

Ордженикидзени медицина институтуна киреди. Аны кызыл дипломгъа бошайды. Андан Москвагъа аспирантурагъа кетеди. Аны да алай айырмалы окъуйду – ишлерге анда къалырын тилейдиле... Медицина илмуланы доктору болады. СССР-ни Медицина Илмула Академиясыны «Пущина» Илму арасына

башчылыкъ этерге саладыла. Анда ишлей тургъанлай ауушханды.

Огъары Жемталада асыралгъанды. Аталарыча, школну алтын майдалагъа бошагъан эки жашы бла кызы, Москвада туууп ёсгендиле, ана тиллерин иги биледиле.

БЕГИЙЛАНЫ Абдуллах

Багъалы окъуучула!

Эллерибизни школлары кимлени атларын жюрютедиле? Аллай сый къаллай адамлагъа бериледи, ала атларын не бла айтдыргъандыла? Сизни бу зат бла да шагъырей эте турур акъылыбыз барды. Ол себелден сизден къагъытла сакълайбыз, жазыгъыз. Ёзге, школ жашаудан, окъуу иш къалай баргъанындан, иги окъугъан сабийлени юслеринден да хапар билдире турсагъыз, бек ыразы болуп басмалар эдик.

«НЮР»

ЁЛМЕЗЛАНЫ Мурадин

ЖЫЙЫРМА СЕГИЗИНЧИ ИНГИР

ГИТЧЕ ТИШХАНЧЫКЪНЫ УЗАКЪ ЖОЛОУЧУЛУГУ

Батырчыкъ деп бир тишхан бачыкъ болгъанды.

Бир кюн ол, жер-суу кёре, жолгъа тебирегенди.

Кёпмю-азмы баргъанды Батырчыкъ, бир уллу кёлге чыкъгъанды.

– Менден жюзгюч бармыды,
Менден жигит бармыды,
Менден жюзгюч, менден жигит
Дюн-дуньяда бармыды,
Бармыды, ой, бармыды,
Бармыды, ой, бармыды?! –

деп жырлагъанды ол, кёлню жюзюп ётер умут этип. Сора, бурунун чюелтип:

– Жокъду, жокъ сенден жюзгюч,
Къаз да сукъланыр санга.
Кюч десенг – сендеди кюч!
Мен кесим шагъат анга! –

деп махтагъанды кесин. Махтагъанды да, кёлню жюзюп ётгенди.

– Солумай балыкъ да ётмез эди бу уллу кёлню! – деп, тегерекге ёхтем къарагъанды, алай, жан да кёрмей, мудах болгъанды. Мудах игида болурса, аллай жигитлигинги киши да кёрмесе.

Кёл а суудан толу айыу ыз эди.

Биягъы кёпмю-азмы баргъанды Батырчыкъ – бир уллу тау кёргенди. Тегерекге къарагъанды да, жан да кёрмей, биягъы мудах болгъанды:

– Ой, не аман болду: былайда бир буу да жокъ. Мен анга секирген къалай болгъанын кёргюзтюр эдим.

– Менден жюйрюк бармыды,
Менден жигит бармыды,
Менден жюйрюк, менден жигит
Дюн-дуньяда бармыды,
Бармыды, ой, бармыды,
Бармыды, ой, бармыды?! –

деп жырлагъанды. Жырлагъанды да, тауну башы бла секирип ётгенди. Сора, бурунун чюелтип:

– Жокъду, жокъ сенден жюйрюк,
Сенден секиртме да жокъ.
Сыртынга алсанг да жюк,
Жеталмаз не жел, не окъ, –

деп махтанганды.

Аны тау дегени уа бош бир таш жаркъачыкъ эди.

Батырчыкъ кетип бара, эки айыуну кёргенди. Ала талаша тура эдиле.

– Тохтагъыз бусагъатдан! – деп чапханды ёрюшге Батырчыкъ. – Мен бек батырма, бек къарыулу!

Энди туйюшсегиз, экигизни да халек этерме!

Эки айыу да алайдан думп болдула.

Алай ала, айыула угъай, бюрчечикле эдиле.

– Менден батыр бармыды,
Менден кючлю бармыды,
Менден батыр, менден кючлю
Дюн-дуньяда бармыды,
Бармыды, ой, бармыды,
Бармыды, ой, бармыды?! –

деп жырлагъанды. Сора, бурун чюелтип:

– Жокъду, жокъду сенден батыр!
Кюч десенг – сендеди кюч!

Чыканайынг таш ууатыр,

Бир уруп, жарыр тюккюч! – деп махтанганды.

Батыр тишханчыкъ энтта кёп жигитлик этерик болур эди, алай, эсине ыннасы биширген гюттючюк тюшюп, ызына айланып чапханды.

Юйге кире келгенлей, ол, тапкадан бир сау поттю алып ашай, ыннасына этген жигитликлерин махтанып айтханды.

– Ай, сен жигит жаш! – деп къу-чакълагъанды ынна тишханчыкъны.

ХАРФЛЫКЪ

Арслан А	Бёрю Б	Вагон В	Гогуш Г	Гъарш Гъ	Доммай Д
ТЕКЕ Е	Ёгюз Ё	Жилян Ж	Зурнук З	Ит И	Айыу Й
Киштик К	Къаплан Къ	Лобан Л	Маймул М	Наныкъ Н	КъоНГуроу НГ

От

О

Пил

Ш

Ракъун

Р

Суучар

С

Тюе

Т

Уку

У

Фатар

Ф

Хораз

Х

Цирк

Ш

Чычхан

Ч

Къаты белги

Т

Ыргъанжик

Ы

Жумушакъ белги

Б

Эрлен

Э

Юйюр

Ю

Уя

Я

Щётка

Щ

Шаптал

Ш

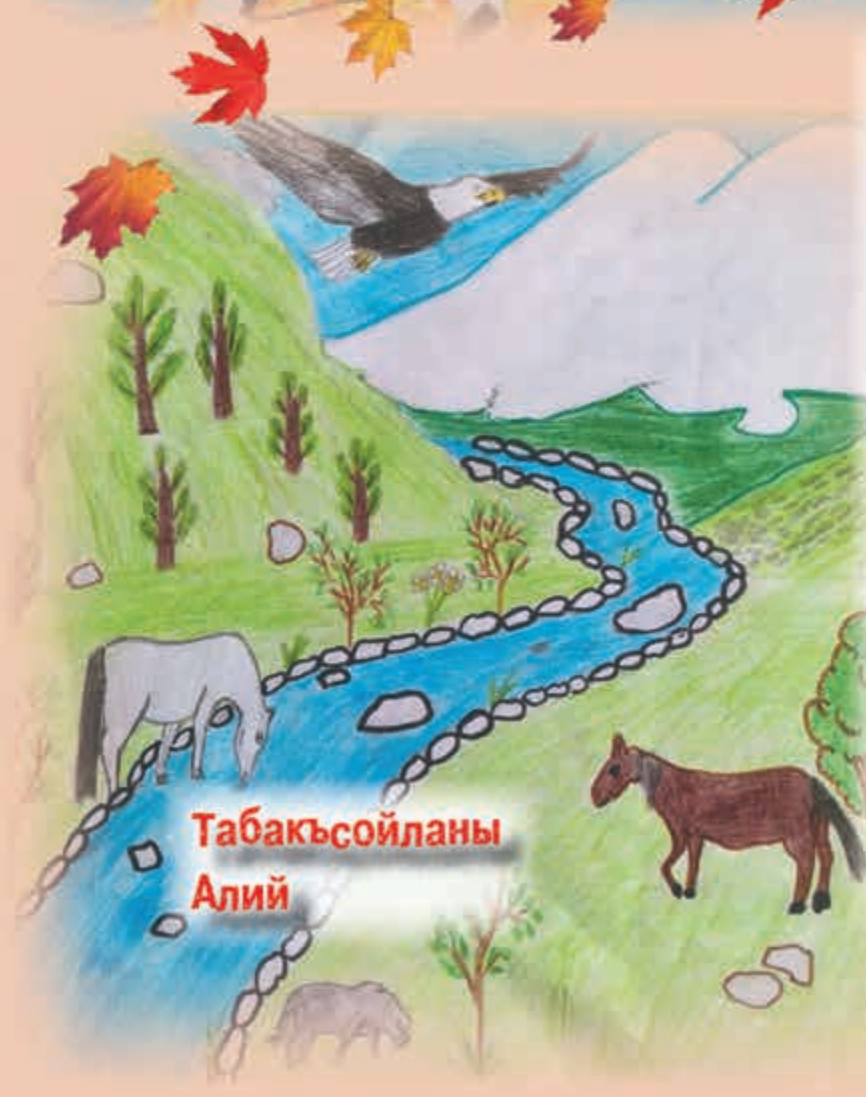
КЪУЛИЙЛАНЫ Къайсын

Агъачла болуп сары,
сабанла орулдула,
желле да суугъуракъ,
мудахыракъ урдула.

Ала терк кирип ётген
нартих да, будай да жокъ,
тёшню, тюзню кёгертген,
харбыз бишген жай да жокъ.

Бахчала да къазылып,
кёгетле да жыйылып,
быттым этген къозула
кибик – булут жыйыны.

Кюз артында кёрюндю –
жер солугъанча, арып,
таугъа, тюзге да келди
къышны, къарны хапары.

Табакъсойланы Малика

ГЫЛЛЫЛАНЫ Ахмат

Сабанга

Кюн таякъларыча,
Узун, сары хылкъыла,
Тенгиз толкъунлача,
Ары-бери чайпала.

Ауур будай башла
Сел аяздан ийиле,
Ала жерге-ташха
Тургъан кибик баш ие.

Алтынбет будайла
Кенг тюзню сабанында,
Комбайн да – алайда,
Орургъа хазырлана...

Жырлайды сенгирчке
Бу алтынчач кюз айда,
Къарс-къурс деп, кюндюз-кече
Къууанч эте былайда...

Табакъсойланы Алий

КЪУЛИЙЛАНЫ Хаджимуса

КЪЫРКЪАРГА

Узунбоюн зурнукла
Шургу таууш этелле,
Айры-айры тизилип,
Къыбла таба кетелле.

Саргъалып кырдыкла да,
Чапракъла да агъа,
Шулпулу тау желледен
Бетинге сууукъ къагъа.

Боз туманла тюзледе
Бауурланып жаталла,
Киршили кюз кечеле
Акъ къырпакъгъа баталла.

Тёп-тёгерек саргъалып
Мирзеу ийис, берекет,
Бишип тамам болгъанды
Алма, кертме, хар кёгет.

**Табакъсойланы
Хадижа**

КЪУДАЙЛАНЫ Маштай

Кюз арты кюн

Кюз арты кюн бата барад,
Жер а саргъалгъанлай къалад.
Чегетде къырау агъара,
Кюнню кючю жетмей анга.

Къысха кюз арты кюнлери,
Саргъалтып къойдула жерни.
Эрттенлик сууукъ тёбенги
Сууукъсуратад бетинги.

Къар а бийикледен тюзге
Саркъад тауну этегине.
Сууукъ тута кюнден-кюннге,
Отну кюсетед юйюнге.

Саргъалгъан чапыракъ жерде
Жатады, акъ къырау эте.
Суху жел къанаты жетсе,
Учуп кетер кёзкёрмезге...

**Отарланы
Лалина**

СИЗ А БИЛЕМСИЗ?

Глобус – жерни суратыды

Глобуслар кеп түрлөү болды: эң биринчи глобусну жүз элли жыл бизни санауга дери – Кратет Мальский этген эди. Американы эң эски глобусу минг беш жүз төртүнчү жылда этилгенди. Жерни суратын туюк кышуу гаккысында да ишленгенди.

Бек улуу бурулуучу глобус Италияда бир минг тогуз жүз сексен экинчи жылда ишленгенди. Ол глобус алай уллуду, аны ичине алтымыш жүз адам окчуна сыйынырга болукчу. Кеси да түрсюнлю.

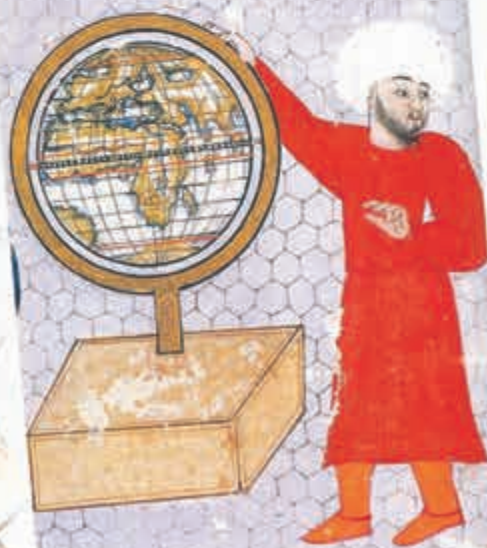
Дуния башында төрт океан барды. Эң уллусу – Шом океан, экинчиси – Атлантический, үчүнчүсү – Индийский, төртүнчүсү уа – Северно-Ледовитый океан. Аны юсү бузду. Ала барысында глобусда белгиленипди.

Материклерибиз а алтыдыла. Эң кызыу материк – ол Африкады. Анда

күм түзле кепдую, аладан эң уллусу уа Сахарады. Бек жауунлу материг' а – Кыбыла Америкады. Бек суукү материкге Антарктида саналады. Гитче материг' а – Австралияды. Анга жашил материк дейди. Бизни кыралыбыз Россия – Евразия материкде орналыпды. Андан улуу кырал жер башында жокчу.

Евразия деген материк бек уллуду. Аны төрт түрсюнлю тенгизи барды: Кыра, Ак, Сары, Кызыл. Мында дагыда келледен бек терени – кирсиз Байкалды.

Алайды да, сабийле, эсигизде калсын, глобус – ол жерни суратыды. Кеп түрсюн бла глобусда тенгизлени, келлени, океанланы белгилейди, жашил түрсюн бла – агачланы, ак түрсюн бла – суукү жерлени, сары бла уа күм түзле белгиленипди.

ЖАНЫУАРЛА ДУНИЯСЫНДАН

АКЪ БАРС (ИРБИС)

Орта Азияны бийик тауларында кыйын жашау болумлагъа юйренген уллу жыртхыч жаныуар акъ барс жашайды. Бийиклиги бла ол къапан чакълы барды: узунлугъу 103-130 см, къуйругъу 92-105 см, ауурлугъу 23-55 кг. болады. Акъ барсны саны, къуйругъу да узунду, аякълары уллу туююлдуле. Бизни кыралда аладан мингнге жууукъ къалганды.

САКЪАЛЛЫ КЪУШ (БОРОДАЧ)

Сакъаллы къушну узунлугъу бир метрди, ауурлугъу 5,5-6,5 кг. болады. Жашауу келген сакъаллыны боюну эм кырын тюбю акъсылды, акъдан жингил кыызгылдым-сарыгъа дери. Бурун тюбюнде жумушакъ туклери бардыла. Ол тук жокку сакъалгъа ушагъаны себепли, сакъаллы къуш деп андан атагъандыла. Ала тау жерледе Кыйбыла Европада, Кюнчыгъыш эм Кыйбыла Африкада, Орта Азияда, 1500-3000 метр бийикликде тюбейдиле. Бу къуш ёзенледе жашамайды. Быланы санлары азайганды, алай Кавказда бла Орта Азияда иги сакълангандыла.

Муратчыкъ

Бизни орамда Мурат деп бир жашчыкъ жашайды. Аны жаланда беш жылчыгы толганды. Мен а, сау алты жылгъа тамата болгъаным себепли, ойнаргъа чыкъсакъ, анга кёз-къулакъ бола туруучума.

Муратчыкъ, жыл санына да къарамай, соруулары бек уста бере биледи, илляуларын чачып жыяргъа ок юйренгенди, къоншу къызчыкъны эшмечиклеринден тартып жилятыргъа да...

Муратчыкъны сейир ишлери танг бла бирге башланадыла. Жылы кюнледе мен да, гитче нёгерчигими кёрюрге ашыгып, орамгъа терк-терк чыгыучума. Ол а, мени къабакъладан къарап кёргенлей, къатыма да жетгинчи:

– Залимхан, къалачла билемисе къайда ёседиле? – деп къычырады, къатыма да жетгинчи. Мен а анга:

– Теличик, къалачла ёсген этмейдиле, аланы, биширген этедиле, – деп, ангылатыргъа кюрешдим.

– Угъай, мен кёргенме ала терекде тагъылып тургъанларын. Былтыр жангы жылда назы терекде ала аллай бир бар эдиле, аллай бир!.. – деди.

Даулаша кетип, экибиз да харх этип кюдюк. Бир кесекден а Муратчыкъ манга:

– Кёремисе очукъну? – деп, бармагъын аягы бла бетин жууа тургъан киштикчикге чюелтип, – ол гитче къапланчыкъды! – деди, аны эслегенине бир бек къууанып.

Мен анга энциклопедия китапда аланы юслеринден окъурбуз дегинчи, ол а экинчи, ючюнчю сорууларын да мычымай къурады.

Бир кюн а Муратчыкъ:

– Мен уллу болсам, аммама ма быллай бир ариу гюлле сатып аллыкъма, – деди, къучагъын кеннге жайып.

– Ахчаны уа къайдан аллыкъса? – деп, сынап соргъанымда, бек сейирсинип:

– Да къайдан алыучума да? Аммадан!» – деди, биле болмазса дегенча, ышарып.

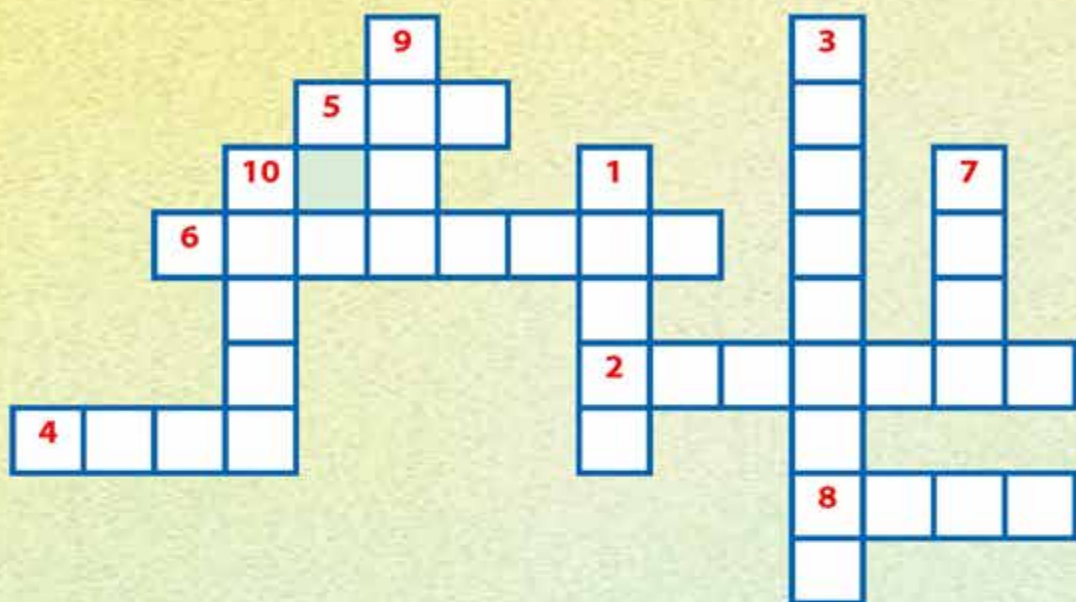
– Биз бир бирге къарап сюелсек, сени онг къолунг болгъан жанында мени сол къолум нек болады? – деп сорду бир кюн Муратчыкъ, мени бла ойнай тургъанлай.

Айхай да, кесим аны жууабын шарт билгенлигиме, гитче шуёхчугъума ол затланы ангылатхан манга да алыкъа къыйыныракъды. Аны себепли экибиз да, баям, бир кесек ёсерге керек болурбуз, кёп къыйын соруулагъа жууапланы женгил табарча...

КЪАЛАБЕКЛАНЫ Залимхан

СЁЗБЕР

Багъалы сабийле, тереклени атларын сёзберни тахтачыкъларына кеси тилибизде жазыгъыз.

Рябова Ксения

Хатукаев Мухаммад

**Хаджиланы
Джамия**

**Табакъсойланы
Динара**

**Хаджиланы
Назилл**

Ежемесячный литературно-художественный журнал для детей

«НЮР» («Свет») № 10-2022 г.

Выходит
с января 1982 года
На балкарском языке

Учредитель:
Государственное
казённое учреждение
Кабардино-Балкарской
Республики «КБР-Медиа»

Главный редактор
З. Д. НОГЕРОВА

Редколлегия:

**Л. АХАЕВА
А. БЕГШЕВ
М. БЕНШАЕВ
Т. БИГТТРОВА
Р. БОГТАЕВА
Ж. ГУЗЕЕВ
А. МИШАЕВА
М. ОЛЬМЕЗОВ**

Художественный редактор

М. ОРАКОВА

Оформление
И. АККИЗОВОЙ

Компьютерный набор и верстка
А. МИШНЕВОЙ

Журнал зарегистрирован
Управлением Федеральной
службы по надзору в сфере
связи, информационных техноло-
гий и массовых коммуникаций по
Кабардино-Балкарской Республике
Reg. ПИ № ТУ07-00124 от
11.01.2018 г.

Сдано в набор 15.09.2022 г.
Подписано в печать 04.10.2022 г.
Выход в свет 20.10.2022 г.
Формат 60x90 1/8

Бумага мелованная
Гарнитура литературная
Уч.-изд. л. 2,7
Тираж 1000 экз.
Заказ № 2042
Индекс П5895

Стоимость одного номера
по подписке через ФГУП
«Почта Россия» – 16,47 руб.;
за 6 месяцев – 98,82 руб.
Адрес редакции: 360017,
г. Нальчик, пр. Ленина, 5.
Тел.: 42-37-27; 42-14-19.
jurnalnur@mail.ru

Адрес издателя: 360017
г. Нальчик, пр. Ленина, 5,
ГКУ «КБР-Медиа».
Дом печати.

Отпечатано в ООО «Издательство
«Южный регион», 357600,
Ставропольский край,
г. Ессентуки, ул. Нивольская, 5а
Отпечатано в полном соответствии с
качеством предоставленного
электронного оригинал-макета.